

FÉNYESEK-E A CSILLAGOK?

Eleanor Catton: A fényességek

„Azt próbálok eldönteni, vajon
a teljes igazságot mondjam-e el,
vagy csakis a színtiszta igazságot – mondta végül. –
Attól tartok, az én történetem olyan,
hogy egyszerre a kettő nem fog menni.”
(Eleanor Catton: A fényességek, 820)

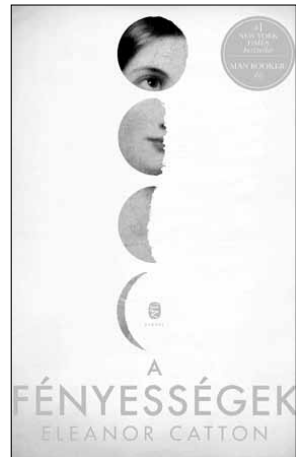
Eleanor Catton *A fényességek* című műve előkelő helyet foglal el a nemzetközi kritikai diszkurzusban. A Kanadában született, Új-Zélandon élő fiatal író nő második regénye elnyerte a 2013-as *Man Booker*-díjat – a díj történetének legfiatalabbjaként és a legterjedelmesebb könyvvel. Az első műve 2008-ban jelent meg *The Rehearsal* címmel, amely egy középiskolai szexuális zaklatás történetét dolgozza fel. A magyar közönség csak a tavalyi Könyvhétén ismerhette meg Catton második regényét Rakovszky Zsuzsa fordításában, amely szintén elismerésben részesült, Wessely László műfordítói díjat kapott. Ugyanakkor adódik a kérdés, hogy a mű valóban rászolgált-e az igencsak kedvező fogadtatásra.

A fényességek története a 19. században, Új-Zélandon, a nyugati parti aranyláz idején játszódik. A szövevényes történet középpontjában egy remete (Crosbie Wells) halála áll, akinek a házában elrejtve több ezer font értékű aranyat találnak. A házat hamar eladják és több kereskedő részesedést kap a vagyonból. Hirtelen megjelenik azonban a remete felesége (Lydia Wells), aki igényt tart az örökségére. Ekkor már bizonyossá válik, hogy Crosbie Wellst meggyilkolták. Azok a személyek pedig, akik részesedést kaptak a vagyonból, mind gyanúba keverednek. Az ő gyűlésükön jelenik meg az ifjú ügyvéd (Walter Moody) – aki aranyásónak készül – és meghallgatja a történetüket, amelyből kiderül, hogy mindannyian Francis Carver kapitányt gyanúsítják. A regény további részében a kapitány ellen próbálnak bizonyítékokat gyűjteni, illetve kideríteni, hogy miként került a temérdek arany Crosbie Wells házába.

Több kritikus is hangsúlyozta a téma eredetiségét, mivel az új-zélandi aranylázzról eddig keveset hallottunk,¹

1 Julian Novitz: *As above, so below*, <http://sydneyreviewofbooks.com/as-above-so-below/> (letöltés ideje: 2017.01.31.), Simmy Richman: *Review: The Luminaries by Eleanor Catton*, <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/review-the-luminaries-by-eleanor-catton-8792783.html> (letöltés ideje: 2017.01.31.) valamint Guy Somerset: *The Luminaries by Eleanor Catton*, <http://www.noted.co.nz/archive/listener-nz-2013/book-review-the-luminaries-by-eleanor-catton/> (letöltés ideje: 2017.01.31.)

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2016
944 oldal, 5990 Ft

szemben az alaszkaival vagy a kaliforniaival, mely – Jack Londonnak és későbbi, 20. századi alkotóknak köszönhetően (például: Pierre Berton: *Aranyláz Alaszkában*, Emilio Salgari: *Az alaszka aranyásók*) – már alaposan feldolgozott téma az irodalomban. Viszonylag szűk az az időkeret, amellyel a regény rendelkezhet, hiszen mind a két új-zélandi aranyláz alig néhány évig tartott. A *fényességek* helyszínéül szolgáló Hokitikán 1864 és 1867 között bányásztak, ezért a regény cselekménye is ebbe az időintervallumba, 1865 és 1866 közé esik. Az új-zélandi aranyláznak mint irodalmilag kiaknázatlan forrásvidéknek azonban túl kicsi a jelentősége a műben. Csak a közeget teremti meg a helyszín, bevándorlók érkeznek Hokitikára a meggazdagodás reményében, de nem ismerjük meg az aranyásók életét. Nincs rálátásunk arra sem, hogy miben tér el az új-zélandi aranyláz a többitől. Például a szövegben előkerülnek a hosszú eszézések, amelyek az alaszka-i havazásoktól eltérő felkészültséget kívánnak, de nem látjuk, hogy az aranyásók hogyan küzdenek meg velük. Az egyetlen – bár szintén túl általános – reflexió az aranyásók életszemléletére a börtönortól származik, amikor az aranyásó és a civilizált törvények konfrontációjáról beszél: „– Amikor kétféle törvény is érvényben van – mondta –, az emberek mindig is arra fogják használni az egyiket, hogy semmibe vegyék a másikat. Vegyük például azt a férfit, aki helyesnek és igazságosnak tartja, hogy panaszt tegyen a városi tanácsnál a saját szajhájára – vagyis elvárja, hogy másokkal szemben érvényesítsék a törvényt, de saját magát kivételnek tekinti alóla. A magisztrátus elutasítja a panaszt, sőt még talán meg is vádolják, amiért paráználkodott a lánnyal; most már mindkettőt hibáztatni fogja, a törvényt is és a lányt is. A törvény nem tudja biztosítani neki, amiről ő mint aranyásó úgy érzi, hogy jár neki, ezért aztán saját kezébe veszi az igazságszolgáltatást, és megfojtja a nőt. A régi időkben a nézeteltérésüket ott helyben megoldotta volna az öklével – mert az volt az aranyásók törvénye. A szajha talán belepusztul, talán megmarad, de akárhogy is, az emberünk maga intézte volna a saját ügyét. De most... most úgy érzi, joga van megkövetelni, hogy igazságot szolgáltatassanak neki, és hogy éppen ezt a jogát vonták kétségbe, aztán ennek az érzésnek az alapján fog cselekedni. Kétszeresen is dühös, és a dühét kétszeresen is kifejezésre juttatja.” (167) Az aranyásók életének részletei helyett inkább e világ kereskedelmi oldalát láthatjuk, a szállodák, a színházak, a kocsmák miliójét, tehát a civilizált élet intézményeinek kialakulását Hokitikán, ahogy erre Mannering, a pénzmágnás is reflektál: „Mert hol lehet egy aranymezőn a legtöbb aranyat találni? A szállodákban. A csapszékben. Az emberek elverik az aranyukat, amint megtalálták.” (59)

A mű kontextuális háttere meglehetősen kidolgozott, aminek köszönhetően sajátos 19. századi világba léphetünk, annak minden kellékével (ruháival, építészetével, tárgyival). Néhány nyelvi probléma azonban adódik. Christian Karlson Stead kritikájában kiemelte a *paranoid* fogalom anakronizmusát,² de a káromkodások használata is (*d--n, f--ing*) koridegen és kizökkentő.³ Emellett az is probléma, hogy Catton néhol a romantikát mint korstílus-konstrukciót túlságosan bele akarja építeni a 19. századi reflexiókba. Emery Staines-ről, a Sydneyben felnőtt fiúról például azt állítja az elbeszélő, hogy „[s] okat olvasott, és bár a romantikusok voltak a kedvencei, és sose fáradt bele, hogy a feleséges mibenlétéről társalogjon”. Ha Catton ragaszkodott volna a 19. századi közeghez, akkor a „romantikus” fogalmat mint utólagos konstrukciót kihagyta volna, hiszen a romantikusok magukat sem szerették így nevezni.⁴ Mindezek ellenére a mű lendületes

2 Christian Karlson Stead: *The Luminaries* by Eleanor Catton, <https://www.ft.com/content/c465775c-109e-11e3-b291-00144feabdc0> (letöltés ideje: 2017.01.27.)

3 Neil Stewart: Review: *The Luminaries* by Eleanor Catton. <http://civilianglobal.com/arts/the-luminaries-review-eleanor-catton-man-booker-prize/> (letöltés ideje: 2017.01.27.)

4 Oskar Walzel: A német romantika lényegi kérdései. In: Hansági Ágnes – Hermann Zoltán szerk. *Újragondolni a romantikát*, Budapest, Kijárat Kiadó, 2003. 37–57. 38.

mondataival és leírásaival hitelesen idézi a 19. századi nagyregények stílusát, amit a magyar fordítás is kiválóan átad.⁵

A mű narrációs technikája is ragaszkodik a 19. század kontextusához, tehát *A fényességek* elbeszélője a korhoz illően omnipotens. A regény első részében (*Gömb a gömbben*, 11) azonban, amikor tizenkét férfi történetét ismerjük meg a Hokitikan feltételezhetően elkövetett bűntényről, akkor a mesélő szereplők szolamát is a mindentudó elbeszélő közvetíti. A szereplők történetének közvetítése azt eredményezi, hogy olykor ez az elbeszélői hang is megbízhatatlanná válik, mivel egyrészt vannak olyan események, amelyekről egyes szereplők nem tudnak, vagy nem akarnak róluk beszélni, illetve előfordul, hogy a nyelvi hiányosságok miatt nem tudja közvetíteni az elbeszélő a teljes történetet. Te Rau Tauwhare-nek, a maorinak, illetve Quee Longnak és Sook Yongshengnek, a kínaiaknak a történetét az elbeszélő azért nem tudja átadni, mivel nem elegendő az angol nyelvtudásuk. Azért is megkérdőjelezhető a történetek igazságtartalma, mert akiktől a történeteket halljuk, több esetben nem saját magukról beszélnek, hanem egy másik szereplőről. Erre a megkérdőjelezett igazságtartalomra Walter Moody, a detektívfigura is reflektál: „[a]nnak viszont nagyon is tudatában vagyok, hogy a lényeges információk ezzel a történettel kapcsolatban mind másodkézből jutottak el hozzám – némely esetben harmadkézből. (...) Gondolom, mindnyájan egyetértünk abban, hogy bolond lennék, ha elhinném, hogy Mr. Balfour az igazat mondta.” (335) Tehát a regény ötvözi a 19. századi és a 20. században gyakori elbeszélésmódot.

Ha a regény kontextuális háttéréről és narrációs technikájáról a strukturális felépítettségére és a világrépre térünk át, akkor megállapíthatjuk, hogy *A fényességek* világában fontos szerepet játszik az asztrológia, amely elsősorban a mű szerkezetében mutatkozik meg. A szöveg tizenkét részből áll, utalva ezzel a hónapok változására, a bolygómozgásra, a terjedelmet illetően pedig a Holdciklusra. A történet előrehaladtával ugyanis a fejezetek oldalszáma csökken. Ám a regény nyolcadik részétől kezdve ez a formai kidolgozottság hangsúlyosabb a tartalomnál. Noha kiválóan illeszkedik a regénytémához ez a megvalósítás, a mű végére mégis kidolgozatlan, vázlatzerű hatása van a sok tömörített fejezetnek, és több kérdés is nyitva marad, például fontos lenne a történet szempontjából, hogy Anna Wetherell pontosan miért utazott egyedül Sydneyből Dunedinbe. A bolygómozgásokról pedig azt állítja a szöveg forrászeinek bevezető fejezete, hogy új világrendet állítanak fel. („Mivelhogy a planéták elmozdultak a csillagok forgó háttérfelületéhez képest. A Nap egy tizenkettednyit haladt előre elliptikus pályájának megdőlt kereké mentén, és ez az elmozdulás új világrendet hozott létre, új szemszögből láttatta az egész mindenséget.” – 430)

A regény szerkesztettségével összhangban a szereplők is strukturált rendben helyezkednek el. A megjelenített karakterek – ahogy már a könyv elején a *Szereplő személyek jegyzékéből* kiderül – a tizenkét csillagjegy és a nyolc fölöttük uralkodó bolygó megtestesülései. A szereplők rendszere három kategóriára osztható, amelyeket az általuk elmesélt történetek alapján érthetünk meg. A legkülső kör a tizenkét csillagjegy megtestesülése, tehát azok a férfiak, akik beszámolnak Walter Moodynak a helyszínen törtétekről. Nekik nincs rálátásuk a nagy egészre és nincs teljes saját történetük, csak egy másik történet részeként határozhatják meg önmagukat. A második a bolygók köre, mert ők önmaguk körül forognak, ezért minden csillagra rálátásuk van, ami által képesek megérteni a teljes történetet, de annak nem látják át minden aspektusát (például Walter Moody, Francis Carver, Lydia Wells stb.). Alighanem erre az állapotra reflektálnak Moody gondolatai is: „[e]z a jelenet olyanná vált, gondolta Moody, mint egy kis külön univerzum, amely saját dimenziókkal rendelkezik. És amikor elméje ebbe az univerzumba téved, bármennyi idő eltelhetett a hétköznapi életben. Itt volt ez a nagy világ

5 A kritikusok közül többen kiemelték Dickens hatását. Például: Lucy Daniel: *The Luminaries* by Eleanor Catton, review, <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/bookreviews/10260118/The-Luminaries-by-Eleanor-Catton-review.html> (letöltés ideje: 2017.01.29.), Julian Novitz: i. m., valamint Simmy Richman, i. m.

a maga egyenletesen hömpölygő idejével és változó tereivel, és az a másik, apró, mozdulatlan világ, a borzalomé és a nyugtalanságé; egymásba illettek, kisebb gömb a nagyobb gömbbe. Milyen furcsa, hogy Balfour [csillagjegy, Nyilas – R. P. Zs.] figyelte közben; hogy ezalatt a valóságos idő is telt... hogy ott kerengett körülötte egész idő alatt...” (38). A harmadik körre a regény eredeti címe (*The Luminaries*) utal, amely az asztrológiában a két legfényesebb égitestet, a Napot és a Holdat jelöli, melyek körül a többi bolygó kering. Ők azok, akik képesek a saját és mások történetén kívül az egész működést átlátni. A Napot és a Holdat a regényben a szerelmespár, Anna Wetherell és Emery Staines testesíti meg.

A fényességek kritikussai mind kiemelik a szereplők jellemrajzában kidolgozottságát. Az alapos karakterábrázolás azonban csak a regény első részében hangsúlyos, mivel ekkor a tizenkét történetmesélőt mutatja be az omnipotens narrátor a rájuk jellemző csillagjegyek alapján. Catton már eleve meglévő séma alapján alakítja ki a viselkedésüket, gondolkodásmódjukat, attitűdjüket. Annak ellenére, hogy ezt jelentősebb szerzők (Shakespeare, Joyce) is megtették, ebben a regényben mégis túl látványos az alapminta. A regény minden része előtt látható egy csillagjegytérkép a szereplők nevével, és ez alapján meg tudjuk határozni, hogy az adott szereplő melyik csillagjegyet képviseli. Később azonban a bolygó-szereplők vannak a középpontban, és minél inkább központi karakterek a regény cselekményét illetően, annál kevesebbet tudunk meg róluk. Például a büntény gyanúsítottja, Francis Carver személyisége egyáltalán nem kidolgozott, az ő lelki folyamatait, tetteinek mélyebb okait nem ismerjük meg, csak általánosan gonosznak bélyegzett karakterként van jelen. A komplexnek tűnő karakterstruktúrájának és jellemábrázolásának csak abban az asztrológiai alapállásban látszik a jelentősége, hogy az égitestek mozgása visszatükrözi a földi eseményeket. A regény azonban megmarad ennél az alapnál, és nem aknázza ki például – néhány horoszkóp elkészítésén túl – a jóslás adta lehetőségeket. Valamint a regény struktúrája és világképe sincs összhangban, mivel csak kevesekre hat az asztrológia gondolkodásmódja. A legtöbb karakter felvilágosult gondolkodó a regényben. Kivételként tekinthetünk Te Rau Tauwhare-re, aki az egyetlen maori szereplő, és a tanítványára, Crosbie Wellsre, aki vágyik arra, hogy megismerje a maoritánokat és a bolygók mozgása által meghatározott létezését. Illetve Lydia Wells is az asztrológiai világképet közvetíti, mivel médiumnak tekinti magát, mégis úgy tűnik, a hite mellett üzletet csinál a jóslásból és a szellemidézésből. A történetben Lydia jelentősége még abban rejlik, hogy ő tárja fel a választ a racionálisan meg nem válaszolható kérdésekre, például Emery Staines és Anna Wetherell, az örömlány telepatikus kapcsolatát illetően. Megtudjuk, hogy ők ugyanazon a helyen és napon, ugyanabban az órában és percben születtek, ezért a sorsuk tükrözi egymást, és ezért látják egymás gondolatait. A világkép és struktúra széthúzását illetően ellentmondana az állításomnak az a tény, hogy a szeánszon a város minden lakója részt akar venni, de úgy gondolom, ennek is csak üzleti okai vannak, ugyanis a megidézendő szellem Emery Staines-é, aki sok aranyásónak munkaadója a városban, ezért kíváncsiak rá, hogy tényleg meghalt-e. Ám a résztvevők is inkább szórakozásnak tekintik a szeánszot, mint igazi kommunikációs lehetőségnek a túlvilággal. A legfőbb probléma azonban az, hogy a regény asztrológiai távlatai és a struktúrák érdekes játékot és nyomozást kínálnak a befogadónak, de a regényvilágban nem vezetnek messzire a bolygóállások. Például a már korábban idézett részlet, mely szerint a bolygómozgások hatással vannak a nézőpontok változására (430), az omnipotens elbeszélő miatt nem látványos. A szöveg végére tehát az asztrológiai világrend kidolgozottsága funkciótlannak hat, mivel nem kapcsolódik össze szervesen a történettel, a nyomozással.

A fényességek bár izgalmas detektívregény, történelmi krimi és szerelmes regény egyvelege, mégis túlértékelt alkotás. A 19. századi nagyregény hangulata és a misztikus kaland lehetősége ugyan nagy csáberő lehet a romantikus művek kedvelőinek, de a felszín alá nézve kirívók a regény hiányosságai. Mindezek miatt meglepő az az egyöntetű elismerés, amellyel a kritika fogadta a művet.